

Rola Muzeum Geologicznego IG na tle zadań i problemów muzealnictwa przyrodniczego

„Dosyć u nas powszechne zdanie, iż tego rodzaju instytucje, jak rozmaite muzea, to luksus, na który mogą sobie pozwolić tylko zasobniejsze i bogatsze narody ... powinno zmienić się wreszcie na racjonalniejsze przeświadczenie. Powinniśmy zrozumieć, że nauka, wiedza i dokładna znajomość własnej ziemi i jej przyrody to fundamenty kultury narodowej i ogólnego postępu i dobrobytu”. Takie żarliwe zdanie wypowiedział S. Stobiecki (1910) propagując ideę utworzenia ogólnonarodowego muzeum przyrodniczego. Idea ta, trudna do zrealizowania ze względu na skomplikowaną sytuację polityczną, powróciła w 1919 r. w chwili uzyskania samodzielności państwowej.

7 maja 1919 r. nastąpiło oficjalne otwarcie Państwowego Instytutu Geologicznego. Zadania, jakie PIG miał do wykonania, były trudne i różnorodne, a przy ich analizowaniu znalazło się stwierdzenie, że wśród różnych posiadanych pracowni PIG winien posiadać „... muzeum rzeczy kopalnych na ziemiach polskich znajdujących”. W memoriale dyrekcji PIG do ówczesnych władz „O potrzebie budowy osobnego gmachu na pomieszczenia PIG-u w Warszawie” spotykamy jedno ze stwierdzeń potrzebę tę argumentujące, mianowicie że „... natura zagadnień geologii stosowanej wymaga, by PIG posiadał ... muzeum, któreby pomieściło możliwie kompletny zbiór okazów kopalnych, na ziemiach polskich znalezionych oraz któreby przechowywało oryginały i rzeczowe dowody rozpraw naukowych przez PIG drukiem ogłaszanych ...” i nieco dalej: „... biblioteka i muzeum potrzebują doskonałego światła i obszernych sal o wysokich ścianach” (J. Morozewicz, 1920). W statucie PIG-u opracowanym przez inż. M. Łempickiego, prawników — mecenasa K. Kozłowskiego i radcę A. Dobieckiego oraz dyrektora PIG-u prof. J. Morozewicza znajduje się stwierdzenie, że jednym z celów PIG-u jest „... tworzenie i kompletowanie zbiorów petrograficznych, mineralogicznych i paleontologicznych, tudzież kopalin użytecznych i w ogóle materiałów, służących do wyjaśnienia budowy geologicznej kraju i zobrazowania jego bogactw kopalnych”. Potrzeba istnienia muzeum była oczywista i przez nikogo nie kwestionowana. Kustoszem muzeum został mianowany J. Czarnocki. Niestety, tymczasowe pomieszczenia PIG-u uniemożliwiały jakąkolwiek działalność wystawienniczą. Piętnaście sal na III piętrze pa-

łacu Staszica w Warszawie z trudem wystarczały na zorganizowanie kilku podstawowych pracowni. Zadania muzeum ograniczają się więc do gromadzenia kolekcji materiałów geologicznych. Inż. S. Kontkiewicz, kierownik pracowni geologicznej Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, przekazał zbiory swej pracowni PIG-owi, bogate zbiory paleontologiczne odstąpiła Politechnika Warszawska, J. Czarnocki „... ofiarował do muzeum swoje pierwszorzędnej wartości zbiory, skrzętnie gromadzone od lat kilkunastu z całego obszaru Gór Świętokrzyskich. Kolekcja p. J. Czarnockiego zawiera przeszło 74 000 wyborowych najczęściej okazów” (J. Morozewicz, 1921).

Już w początkowej fazie organizacji Muzeum PIG posiadało przeszło 130 000 okazów. Do najcenniejszych kolekcji oprócz wymienionych należały: zbiory J. Samsonowicza — około 10 000 okazów z paleozoiku wschodniej części Gór Świętokrzyskich; zbiory P. Koroniewicza — około 10 000 okazów fauny jurajskiej z Jury Krakowsko-Wieluńskiej; zbiory S. Kontkiewicza — około 6000 okazów z Gór Świętokrzyskich, Jury Krakowsko-Wieluńskiej i z Zagłębia Dąbrowskiego; zbiory B. Rehbindera — około 10 000 okazów z Jury Krakowsko-Wieluńskiej; zbiory D. Sobolewa — około 4500 okazów z paleozoiku Gór Świętokrzyskich; zbiory J. Lewińskiego — około 3500 okazów górnojurajskich z Jury Krakowsko-Wieluńskiej; zbiory C. Łopuskiego — około 2000 okazów z kredy lubelskiej; zbiory K. Kowalewskiego — około 8000 okazów z miocenu Gór Świętokrzyskich oraz zbiory petrograficzno-mineralogiczne J. Morozewicza i P. Radziszewskiego.

Kolekcje archiwalne tego typu J. Morozewicz określał jako „... solidny fundament dla przyszłego ogólnopolskiego muzeum geologicznego, które ma objąć wszystkie ziemie polskie i wszystkie ziem tych formacje i kopaliny ...”. Tak więc założenia statutowe PIG-u, jak i stosunek geologów do nowo utworzonej placówki określają charakter Muzeum jako centralne muzeum geologiczne.

Ciągle jednak przedłużający się termin ukończenia budowy gmachów PIG-u powoduje przetrzymywanie zbiorów archiwalnych w skrzyniach w piwnicach. Ten stan rzeczy wzbudza zrozumiały niepokój dyrekcji PIG-u, który znalazł wyraz w stwierdzeniu, że „... jeśli zakład nasz w ciągu dwu lat najbliższych nie uzyska nowego pomieszczenia na muzeum, wszelka praca muzealna (i kolekcjonerska nawet) będzie powstrzymana” (J. Morozewicz, 1922). Ale gromadzenie zbiorów archiwalnych nie ustaje. W 1929 r. odbyła się w Poznaniu Powszechna Wystawa Krajowa, na której PIG urządził pokaz najważniejszych bogactw mineralnych Polski. Wystawiono tu duże bryły węgla, różne gatunki ropy naftowej, sól kamienną i potasową, kruszce miedzi, cynku i ołowiu, surowce budowlane. Ekspozyty te, dostarczone bezinteresownie przez firmy eksploatujące poszczególne surowce, po zakończeniu wystawy przeszły do zbiorów PIG-u.

Jesienią 1930 r. następuje przejęcie przez PIG nowego gmachu. Gmach ten zaprojektowany został przez prof. Mariana Lalewicza. Dla Muzeum Geologicznego przeznaczono w nim cały parter wzorując się zresztą na podobnych założeniach architektonicznych Instytutu Górniczego w Leningradzie czy też Brytyjskiego Muzeum Geologicznego w Londynie. W każdym z tych założeń sala wystawowa jest główną salą

budynku, a wokół niej rozmieszczone są mniejsze pomieszczenia przeznaczone na kameralne wystawy, pracownie pomocnicze, laboratoria itp.

Pod kierunkiem J. Czarnockiego następuje stopniowe rozpakowywanie zbiorów. Pracują przy tym m.in. A. Mazurek, K. Kowalewski, Z. Li-charew, Z. Różycki, B. Aren. Zorganizowanie jednak zarówno wystawy, jak i działu archiwalnego było uzależnione od otrzymania odpowiedniego umeblowania. Brak odpowiednich środków był tak dotkliwy, że chociaż wystawa została zorganizowana, to „... hala wystawowa ... świeci w połowie pustkami, a zwiedzający ją fachowcy nie mogą ukryć wywołanego tym zdziwienia”. I chociaż wystawę zwiedziło koło 430 osób oprowadzanych przez kustosa — J. Czarnockiego, to „... wszystkie prace muzealne dla braku najskromniejszych choćby szaf i gablot, musiały polegać przeważnie na czyszczeniu, preparowaniu i prowizorycznym inwentaryzowaniu zbiorów dawniejszych, na wydobywaniu ich ze skrzyń i pak” (J. Morozewicz, 1937).

Objęcie w 1937 r. funkcji dyrektora PIG-u przez prof. K. Bohdanowicza stanowi punkt zwrotny w dziejach Muzeum. Oceniając dotychczasową działalność K. Bohdanowicz (1938) stwierdza, że instytucje, które przekazały swoje zbiory Muzeum PIG-u, „... zobowiązały jednocześnie Instytut do moralnej i naukowej odpowiedzialności za odpowiednie ich wyzyskanie i zabezpieczenie”. Miało to szczególne znaczenie, gdyż „... do czasów restytucji Państwa wszelkie materiały naukowe z Polski wzbogacały zagraniczne muzea, ze szkodą naszego dorobku naukowego i kulturalnego”. Ocena dotychczasowej działalności była surowa. Brak odpowiednich funduszy spowodował, że „... 3/4 zbiorów w ilości kilku tysięcy pak, zgromadzonych w podziemiach PIG-u nie tylko nie były dostępne dla prac Instytutu, lecz z braku odpowiedniego zabezpieczenia ulegały stopniowo niszczeniu”. Oczywiście, poprawa tego stanu rzeczy wymagała i środków i energicznej działalności. W marcu 1938 r. zostają uruchomione pracownie muzealne (preparatornia i szlifiernia), organizowane są magazyny muzealne. Magazyn podręczny pomieszczono po lewej, wschodniej, stronie sali, a magazyny archiwalne w 20 piwnicach głównego gmachu. Jak stwierdza K. Bohdanowicz, „... do pracy muzealnej zaangażowano stosunkowo znaczny zespół pracowników, *uważając pracę tę jako podstawową obok innych prowadzonych równolegle i poświęconych pracom bieżącym, związanym z normalnym programem działalności PIG-u*” (podkreślenia autora).

Efektami tej wzmożonej intensyfikacji pracy i środków stało się uporządkowanie magazynu podręcznego i wykonanie prowizorycznego inwentarza. Właściwie dopiero w 1939 r. wystawa „Surowce mineralne Polski” dała ich wyczerpujący obraz i była wzbogacona mapami, przekrojami geologicznymi i modelami. Wykonano jedenaście specjalnych gablot (drewno z metalem) przeznaczonych na kolekcje paleozoiczne Gór Świętokrzyskich, pokazane w układzie stratygraficznym. Zorganizowano wystawę czasową obrazującą zdobycze naukowe PIG-u, bo przecież to już było 20-lecie działalności!

*

*

*

Tak więc ten historyczny przegląd borykania się o Muzeum wskazuje, że ostateczne koncepcje i założenia merytoryczne dotyczące tematyki wystaw Muzeum PIG ustalili K. Bohdanowicz i J. Czarnocki i leżą one u podstaw obecnie istniejącego Muzeum. J. Fudakowski (1947) charakteryzując muzea przyrodnicze zwraca uwagę, że ważnym czynnikiem w działalności muzeum jest określenie jego zasięgu. Wyodrębnia więc muzea o zasięgu światowym, centralnym, regionalnym czy też związane z określonym parkiem narodowym. Analizując charakter Muzeum Geologicznego Instytutu Geologicznego określa się je jako muzeum centralne. Gromadzone w nim okazy zarówno na wystawie, jak i w dziale archiwalnym dotyczą terenu Polski i ilustrują zarówno budowę geologiczną Polski, jak i jej bazę surowcową (wystawy „Surowce mineralne Polski”, „Stratygrafia Polski”). Gromadzone oprócz zbiorów polskich zbiory zagraniczne nie służą nadaniu muzeum charakteru światowego, a jedynie są wykorzystywane do studiów porównawczych (wystawy paleozoologiczna, mineralogiczna, petrograficzna).

Historia wystaw w Muzeum Geologicznym była kilkakrotnie omawiana (M. Żelichowska, 1960, 1970; K. Maślankiewicz, 1963). Na szczególnie podkreślenie zasługuje fakt, że okazy zgromadzone w chwili obecnej na wystawach są w przeważającej części wyrazem osiągnięć polskiej geologii w 25-leciu PRL. Ze zniszczeń wojennych ocalała znikoma ilość okazów wystawowych, tak że większość eksponatów to wynik prac poszukiwawczych prowadzonych przez pracowników IG, przy czym z dużą starannością prowadzone są okazy dotyczące zarówno najnowszych osiągnięć polskiej geologii, jak i problemów już wyłącznie o znaczeniu historycznym. Wiele interesujących eksponatów stanowi wyraz wielkiego zrozumienia problemów muzealnictwa przez geologów, którzy nie szczędząc własnego czasu i trudu dostarczali okazy o szczególnej wartości muzealnej. To rozumienie problemów muzealnictwa i właściwa organizacja zaplecza archiwalnego doprowadziła do tego, że Muzeum Geologiczne Instytutu Geologicznego jest jedyną tego typu placówką na terenie Polski, która dysponuje pełnym materiałem ekspozycyjnym do zagadnień ilustrujących zarówno naszą bazę surowcową, jak i syntezę budowy geologicznej Polski.

Założenia ekspozycyjne wystaw przyrodniczych, a w tym i geologicznych mogą być zawsze problemem dyskusyjnym. J. Fudakowski (1947) uważa, że „Wystawa musi być dostosowaną do poziomu intelektualnego i psychiki publiczności. Musi ona widza ku sobie pociągać, czyli wzrokowo nań działać, następnie pouczać w sposób nie nużący, tak by widz wyniósł z muzeum pewne korzyści intelektualne, poza tym nie może być monotonna i nieestetycznie urządzone”. Są to bardzo słuszne założenia. Każde bowiem muzeum, nawet z kilkuletnią tradycją, posiada zwykle wartościowe eksponaty. Istotnym zagadnieniem jest jednak sposób eksponowania zgromadzonego materiału. Tradycje wystawiennicze w muzealnictwie przyrodniczym w ogóle, a w tym i geologicznym są niezbyt długie. Rozwój tego typu muzeów przypada na XIX w., przy czym charakter wystawianego materiału był bardzo szczególny. Zasadą tych wystaw było pokazywanie maksymalnej ilości okazów opatrzonych raczej fragmentarycznym objaśnieniem. Stąd rodziły się dziwołagi pokutujące jeszcze w wielu muzeach świata — pokoje, czy raczej gabinety

zapełnione szafami „wypchanymi” ułożonymi kolejno okazami, wśród których zwiedzający czuł się zagubiony, a nierzadko i zdezorientowany.

Muzeum Geologiczne Instytutu Geologicznego przyjęło w swoich głównych ekspozycjach układ systematyczny wystawianego materiału.

Wystawa „Surowce mineralne Polski” ilustruje naszą bazę surowcową wg następującego podziału surowców: surowce energetyczne, metaliczne i niemetaliczne ze szczególnym rozdzieleniem zagadnień wg tabeli klasyfikacyjnej surowców mineralnych Polski, zestawionej przez Z. Fibich i S. Kozłowskiego (1969). Ten przyjęty przez Muzeum sposób klasyfikacji surowców mineralnych jest najbardziej przejrzysty i zrozumiały dla zwiedzających. Materiały dotyczące poszczególnych zagadnień są w gablotach scharakteryzowane genetycznie, a następnie regionalnie. Szczególnie duże eksponaty znajdują się koło gablot, na podstawach. Nad gablotami umieszczono tablice informacyjne zawierające dane dotyczące genezy, charakterystyki ogólnej surowca, jego występowania i zasobów. Tablice ilustrowane są zdjęciami fotograficznymi, mapkami i przekrojami geologicznymi.

Wystawa „Stratygrafia Polski” ilustruje budowę geologiczną Polski. Układ wystawy jest stratygraficzny, a w obrębie poszczególnych okresów geologicznych zagadnienia są przedstawione regionalnie. Wybór okazów wystawowych, szczególnie z otworów wiertniczych i teksty tablic objaśniających, przygotowywano w ścisłej współpracy z Zakładem Stratygrafii i Zakładem Badań Geologii Struktur Wgłębnych Niżu.

Stopniowo przystąpiono również do przygotowywania wystaw rozszerzających tematykę wystaw głównych. Pod kierunkiem M. Żelichowskiej zorganizowano wystawę paleozoologiczną, a w kilka lat później skompletowano systematyczny przegląd minerałów i skał (S. Czarniecki, 1970; K. Maślankiewicz, 1970).

Wystawa mineralogiczna przygotowana w 1970 r. pod naukowym kierunkiem W. Ryki zawiera minerały ułożone wg grup chemicznych. Na specjalnych planszach umieszczono definicję minerału, podział pierwiastków na grupy technologiczne w układzie okresowym oraz rysunki ilustrujące prostą (na przykładzie halitu) i skomplikowaną (na przykładzie flogopitu) budowę wewnętrzną minerałów. Wystawę uzupełniają kolorowe, podświetlone zdjęcia minerałów i zdjęcia fotograficzne kopalń.

Wystawa petrograficzna przygotowana również pod naukowym kierunkiem W. Ryki zawiera ułożone systematycznie w gablotach skały magmowe, osadowe i metamorficzne. Na specjalnych planszach umieszczono definicję pojęcia skały, schematyczny wykres obrazujący współzależność pomiędzy poszczególnymi rodzajami skał oraz wykres ilustrujący rodzaj skał budujących litosferę i występujących na powierzchni Ziemi. Wystawę uzupełniają kolorowe, podświetlone zdjęcia szlifów skał i zdjęcia fotograficzne kopalń.

Przygotowywanie wystaw problemowych, ilustrujących wybrane zagadnienia (np. paleontologiczne opracowania monograficzne, wybrane zagadnienia petrograficzne) jest uzależnione od uzyskania większej powierzchni wystawowej. Niemniej Muzeum wykorzystując nawet minimalne możliwości organizuje pokazy okazów z kolekcji opracowanych monograficznie. Dotyczy to szczególnie ciekawych opracowań, do których w ostatnich latach należały: trylobity dewońskie opracowane przez

Z. Kielan-Jaworowską, amonity górnojurajskie opracowane przez L. Malinowską, trzyczorzędowa flora z Osieczowa opracowana przez J. Bobrowską, krzemienie opracowane przez M. Ruśkiewicz. W celach porównawczych pokazane są również materiały z kolekcji zagranicznych. Dotyczy to np. dużej kolekcji (500 nr inw.) fauny w układzie stratygraficznym ze Związku Radzieckiego, uzyskanej na drodze wymiany z Centralnym Naukowo-Badawczym Muzeum Geologicznym w Leningradzie czy też kolekcji mineralogicznych otrzymanych z Węgier i ze Związku Radzieckiego. Muzeum czynnie uczestniczyło również w wielkich wydarzeniach Instytutu Geologicznego, jakimi były obchody 40-lecia i 50-lecia jego działalności. Rocznice te zostały uczczone wystawami ilustrującymi dorobek IG. Szczególnie uroczysty charakter miała sesja naukowa i otwarta w czasie trwania sesji wystawa ilustrująca 50-lecie działalności Instytutu. Do innych wystaw organizowanych na terenie Instytutu, np. do wystawy poświęconej życiu i działalności K. Bohdanowicza, Muzeum włączało się wypożyczając okazy i materiały archiwalne (np. szlify mikroskopowe).

Współczesne muzeum przyrodnicze łączy dwa cele — badania naukowe i dydaktykę społeczną. Wpływa to na specjalną strukturę muzeum, w którym wyróżnia się dział archiwalny, zajmujący się pracą naukową (opracowywanie naukowe zbiorów, naukowe gromadzenie, przechowywanie, dokumentowanie i udostępnianie zbiorów) i dział wystawowy, w którym przez organizowanie wystaw stałych i okresowych oraz współdziałanie ze szkolnictwem — spełnia się najważniejsze założenia dydaktyki społecznej — wyrabianie wśród młodzieży materialistycznego światopoglądu i patriotyzmu. Tego typu założenia stawiają przed pracownikami Muzeum ważny problem właściwej segregacji materiału i odróżniania materiału ekspozycyjnego, przeznaczonego do efektownego ilustrowania wybranego zagadnienia, od materiału naukowego i dokumentacyjnego, przeznaczonego do przechowywania w archiwum. Próbe tego typu selekcji materiału zastosowano przy wystawach mineralogicznej i petrograficznej, przy czym założono, że charakter wystaw i umieszczonych na nich objaśnień winien być naukowo-dydaktyczny, gdyż ekspozycje te są przeznaczone dla szerokiego kręgu odbiorców o bardzo różnym poziomie wiedzy przyrodniczej. Muzeum Geologiczne Instytutu Geologicznego odwiedzane jest przez pracowników naukowych różnych instytucji krajowych i zagranicznych. Pracownicy resortu geologii wykorzystują ekspozycję do studiów porównawczych. Muzeum jest również odwiedzane przez młodzież akademicką, szkolną i osoby amatorsko zainteresowane problemami geologicznymi. W Muzeum prowadzone są dla młodzieży akademickiej ćwiczenia z mineralogii, petrografii, geologii złóż i geologii historycznej. Szkoły zawodowe, a w szczególności technika geologiczne z Warszawy, Krakowa, Kielc, Technikum Przemysłu Naftowego, szkoły typu studiów nauczycielskich włączają do swoich programów nauczania zwiedzanie wystaw w Muzeum. Stałymi gośćmi w Muzeum są uczniowie klas VI, VII, VIII szkół podstawowych oraz uczniowie klas licealnych szkół ogólnokształcących. Są to goście wymagający poświęcenia im szczególnej uwagi, gdyż wobec usunięcia geologii z programów szkolnych jest to niejednokrotnie jedyny kontakt młodzieży szkolnej z zagadnieniami geologicznymi. Popularyzatorska działalność Muzeum

przejawia się również w przygotowywaniu dydaktycznych kolekcji szkolnych i nieodpłatnym ofiarowywaniu ich szkołom. Pracownicy Muzeum przygotowują około 30 kolekcji rocznie. Są to kolekcje typu surowcowego i zawierają ok. 45 okazów o znormalizowanych wymiarach $10 \times 5 \times 3$. Ogółem Muzeum zaopatrzyło już w w.w. kolekcje 428 szkół. Muzeum pozostaje również w kontakcie z Komitetem do Spraw Radia i Telewizji, w szczególności z redakcjami opracowującymi programy popularnonaukowe dla młodzieży oraz z „Filmem Polskim”. Kontakty z ośrodkami zagranicznymi wyrażają się wymianą katalogów, okazów oraz goszczeniem zainteresowanych problemami muzealnictwa gości zagranicznych.

Zwiedzający zainteresowani problemami specjalistycznymi korzystają z bogatego działu archiwalnego. Gromadzone tu od szeregu lat zbiory są rozdzielane wg następujących działów:

- I — dział surowcowy,
- II — dział paleozoologiczno-stratygraficzny,
- III — dział paleobotaniczno-stratygraficzny,
- IV — dział mineralogiczno-petrograficzny (J. Zwierz, 1969).

Ogółem w działach tych zgromadzono 1672 kolekcje, obejmujące łącznie 113 387 pozycji inwentarzowych. Przekazywane do działu archiwalnego Muzeum geologiczne materiały dokumentalne (kolekcje) opracowań naukowych wykonanych przez pracowników IG są klasyfikowane do odpowiedniego działu i opisywane na podstawie oznaczeń autorskich (metryczki, spisy szczegółowe) i inwentaryzowane. Jednoczesne opracowywanie kartotekowych katalogów ogólnych (autorski, wiekowy, miejscowości, wierceń i lokalizacji na mapach 1:100 000) i szczegółowych (stratygraficzno-paleontologicznych, mineralogicznych, petrograficznych) skraca do minimum czas potrzebny na znalezienie przechowywanych w magazynie i piwnicach okazów archiwalnych. Osobno prowadzona jest inwentaryzacja i katalogowanie mikroskopowych szlifów petrograficznych, paleontologicznych i próbek do szlifów. Ogółem zainwentaryzowanych jest 380 kolekcji szlifów, obejmujących 30 080 szlifów oraz 16 146 próbek do szlifów. Każdy szlif posiada numer inwentarzowy. Każda kolekcja szlifów posiada swój spis określający poszczególne szlify wchodzące w skład kolekcji. Kartotekowy katalog autorski i lokalizacyjny ułatwia korzystanie z tych materiałów. Ścisła inwentaryzacja i katalogowanie obejmuje również okazy geologiczne znajdujące się w poszczególnych oddziałach IG w Krakowie, Kielcach, Wrocławiu i Sosnowcu. Okazy dokumentalnych kolekcji pozostają w oddziałach, zaś do Muzeum IG w Warszawie przesyłane są dublety kart poszczególnych katalogów, co umożliwia tworzenie centralnej kartoteki okazów znajdujących się w zbiorach Instytutu Geologicznego.

Z. Martini (1971) omówiła znaczenie właściwej inwentaryzacji geologicznych kolekcji dokumentalnych. Analizując pojęcie „kolekcja dokumentalna” autorka ta powołała się również na wydane przez Instytut Geologiczny „Zasady archiwizacji materiałów geologicznych IG” (M. Zeli-chowska, 1967), podkreślając, że zasady te nie uwzględniają pojęcia „kolekcja dokumentalna”. Należy tu wyjaśnić, że opracowanie M. Zeli-chowskiej było pomyślane jako wskazówki robocze.

Przechowywane w archiwum Muzeum IG materiały geologiczne od-
powiadają jak najbardziej kryteriom kolekcji dokumentalnych. Posłu-
żę się tu przykładami kilku kolekcji:

1. Kolekcja „Trylobity ordowickie z Wólki i Brzezinek” zebrana
przez J. Czarnockiego i uzupełniona przez Z. Kielan, opracowana przez
Z. Kielan; stanowi materiał dokumentalny do publikacji zamieszczonej
w *Palaeontologia Polonica*, nr 11, 1959; numer inwentarzowy: IG 2.II.

2. Kolekcja „Amonity oksfordu Jury Częstochowskiej” zebrana
i opracowana przez L. Malinowską; obejmuje materiały do pracy tej
autorki publikowanej w *Prace IG*, t. XXXVI; numer inwentarzowy:
IG 411.II.

3. Kolekcja „Dicerasy górnego oksfordu obrzeżenia Gór Święto-
krzyskich” zebrana przez L. Karczewskiego i E. Woźnego i opracowana
przez L. Karczewskiego stanowi materiał do pracy L. Karczewskiego
opublikowanej w *Acta Palaeontologica Polonica*, vol. XIV, nr 3, 1969; nu-
mer inwentarzowy: IG 1166.II.

Znajdujące się w tych kolekcjach holotypy są odpowiednio oznakowa-
ne, opisane i sfotografowane, przechowywane łącznie z całą kolekcją.

Pracowników Instytutu Geologicznego obowiązuje zasada — niestety,
nie zawsze przestrzegana — przekazywania do Muzeum IG kolekcji do-
kumentalnych. W przypadku wykorzystania tych materiałów w publi-
kacjach okazy z kolekcji dokumentalnej (fotografie, opisy) powinny być
podawane wraz z numerem inwentarzowym.

W celu jak najszerzego udostępnienia zbiorów geologicznych Mu-
zeum IG przystąpiło do publikowania katalogów szczegółowych fauny
znajdującej się w zbiorach Instytutu Geologicznego. Jest to praca na te-
renie Polski nowatorska. Opublikowany przez J. Siemiradzkiego (1918)
katalog systematyczny zbiorów paleontologicznych Muzeum im. Dzie-
duszyckich we Lwowie obejmował gąbki i korale. Zasadą katalogu było
wymienienie w obrębie podziału systematycznego typu, rodzajów i ga-
tunków ułożonych alfabetycznie z podaniem autora, wieku, miejsca i nu-
meru inwentarzowego. Katalogi zagraniczne, takie jak spis kolekcji pa-
leontologicznych znajdujących się w Muzeum Geologicznym im. A. P.
Karpińskiego w Leningradzie (1959) czy katalog monograficznych ko-
lekcji paleontologicznych przechowywanych w Centralnym Naukowo-
-Badawczym Muzeum Geologicznym im. F. N. Czernyszewa w Lenin-
gradzie (1966) opierają się na nieco innych zasadach. Katalog Muzeum
im. Karpińskiego zawiera spis kolekcji. Podany jest numer kolekcji, jej
tytuł, rok opracowania, tytuł publikacji, w której materiał został opisany
oraz krótka charakterystyka kolekcji np. „Gąbki kredowe osadów
określu saratowskiego. Okazów 32, określonych 19”. Na końcu każdego
katalogu znajduje się alfabetyczny skorowidz autorów, skorowidz ko-
lekcji wg systematyki paleozoologicznej, skorowidz stratygraficzny oraz
regionalny. Katalog Centralnego Naukowo-Badawczego Muzeum Geolo-
gicznego (1966) przedstawiony jest w układzie stratygraficznym. W obrę-
bie okresu geologicznego autorzy kolekcji wymieniani są w porządku
alfabetycznym, podawany jest nr inwentarzowy kolekcji, tytuł kolekcji,
tytuł publikacji, w której materiał został opisany, krótka charakterysty-
ka tematyczna, ilość określonych okazów. Na końcu katalogu umieszco-
ny jest skorowidz autorów, systematyczny skorowidz paleontologiczny,

skorowidz regionalny. Katalog skamieniałości wydany w Budapeszcie (J. Boda, 1964) jest ułożony wg systematyki paleozoologicznej, z tym że umieszczone tam są tylko nowe rzędy i podrzędy opisane w węgierskiej literaturze geologicznej. Podano tu nazwę rodzajową, gatunkową, autora, rok opisania, zaznaczono holotypy i syntypy, wiek, rodzaj osadów, w jakich znaleziono okaz, miejsce znalezienia oraz numer inwentarzowy okazu. W przypadku, gdy okaz był opisany, ale zaginął, numeru inwentarzowego nie podaje się.

W Muzeum Instytutu Geologicznego katalogi zgrupowano w dwóch działach: mineralogiczno-petrograficznym i paleontologiczno-stratygraficznym. Jako pierwsze przygotowywane są do druku katalogi fauny kopalnej zagranicznej znajdującej się w zbiorach Instytutu Geologicznego i katalogi fauny kopalnej paleozoicznej z terenu Polski. Katalogi te są opracowywane w układzie stratygraficznym, a w obrębie okresów geologicznych ułożone wg systematyki paleozoologicznej. Podawana jest nazwa rodzajowa, gatunkowa i nazwisko chrzciciela poszczególnych form oraz liczba oznaczająca numer porządkowy kolekcji, w której dana forma znajduje się. Osobno podany jest spis kolekcji ułożony alfabetycznie wg nazwisk autorów kolekcji oraz skorowidz rodzajów i gatunków. Jako dalsze opracowywane będą katalogi fauny kenozoicznej, mezozoicznej z terenu Polski oraz katalogi flory.

Centralne Archiwum Dokumentacji Geologicznej
Muzeum Geologiczne Instytutu Geologicznego
Warszawa, ul. Rakowiecka 4

Nadesłano dnia 19 czerwca 1971 r.

PIŚMIENNICTWO

- BODA J. (1964) — *Catalogus originalium fossilium Hungariae. Pars zoologica.* Budapest.
- BOHDANOWICZ K. (1938) — *Działalność Państwowego Instytutu Geologicznego w r. 1937.* Biul. Państw. Inst. Geol., 1, p. 1—26. Warszawa.
- CZARNIECKI S. (1970) — *Otwarcie nowej wystawy w Muzeum Instytutu Geologicznego w Warszawie.* Wszechświat, nr 7—8, p. 222—224. Kraków.
- FIBICH Z., KOZŁOWSKI S. (1969) — *Nowa propozycja klasyfikacji surowców mineralnych Polski.* Kwart. geol., 13, p. 706—717, nr 3. Warszawa.
- FUDAKOWSKI J. (1947) — *Muzea przyrodnicze. Muzealnictwo,* p. 137—182. Kraków.
- MARTINI Z. (1971) — *Geologiczne kolekcje dokumentalne i typy organizmów w zbiorach polskich.* Wszechświat, nr 2, p. 44—47. Kraków.
- MASLANKIEWICZ K. (1963) — *Muzeum Instytutu Geologicznego w Warszawie.* Wszechświat, nr 9, p. 216—217. Kraków.
- MASLANKIEWICZ K. (1970) — *Wystawa mineralogiczna i petrograficzna w Muzeum Instytutu Geologicznego w Warszawie.* Problemy, nr 7, p. 443—444. Warszawa.
- MOROZEWICZ J. (1920) — *Kronika Instytutu. Spraw. Państw. Inst. Geol.,* 1, p. 77—97, nr 1. Warszawa.

- MOROZEWICZ J. (1921) — Kronika Instytutu. Spraw. Państw. Inst. Geol., 1, p. 315—316, nr 2—3. Warszawa.
- MOROZEWICZ J. (1922) — Kronika Instytutu. Spraw. Państw. Inst. Geol., 1, p. 631—632, nr 4—6. Warszawa.
- MOROZEWICZ J. (1937) — Kronika Instytutu za rok 1935. Spraw. Państw. Inst. Geol., 8, p. XX—XXXI, nr 4. Warszawa.
- SIEMIRADZKI J. (1918) — Katalog systematyczny zbiorów paleontologicznych Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. Rozpr. Muzeum Dzieduszyckich, 3, Lwów.
- STOBIECKI S. (1910) — W sprawie krajowego Muzeum przyrodniczego. Kraków.
- ZWIERZ J. (1969) — Zasady inwentaryzacji zbiorów Muzeum Instytutu Geologicznego na tle I Sympozjum Muzealnictwa Przyrodniczego, Kwart. geol., 13, str. 707—708, nr 3. Warszawa.
- ZELICHOWSKA M. (1960) — Archiwa i Muzeum. Pr. Inst. Geol., 30, cz. I, p. 417—433. Warszawa.
- ZELICHOWSKA M. (1967) — Zasady archiwizacji materiałów geologicznych w Instytucie Geologicznym (maszynopis powielony). Warszawa.
- ZELICHOWSKA M. (1970) — Z historii Muzeum Instytutu Geologicznego. Prz. geol., 18, p. 184—187, nr 4. Warszawa.
- ГЕОЛОГИЧЕСКИЙ МУЗЕЙ ИМ. А. П. КАРПИНСКОГО (1958) — Список палеонтологических коллекций. Акад. Наук СССР. Ленинград.
- ЦЕНТРАЛЬНЫЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ГЕОЛОГОРАЗВЕДОЧНЫЙ МУЗЕЙ ИМ. Ф. Н. ЧЕРНЫШЕВА (1966) — Каталог Монографических палеонтологических коллекций хранящихся в ЦНИГР Музее. Ленинград.

Зофья ФИБИХ

РОЛЬ ГЕОЛОГИЧЕСКОГО МУЗЕЯ ГЕОЛОГИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА НА ФОНЕ ЗАДАЧ И ПРОБЛЕМ ЕСТЕСТВОВЕДЧЕСКОГО МУЗЕЕВЕДЕНИЯ

Резюме

Геологический музей Геологического института является научным отделом института и в своих экспозициях „Минеральное сырье Польши” и „Стратиграфия Польши” отражает главные геологические проблемы, изучаемые в институте.

Концепции и мериторические предпосылки, касающиеся тематики выставок музея были установлены К. Богдановичем и Я. Чарноцким, они послужили основой существующего в настоящее время музея. Собранный в архивном и выставочном отделе геологический материал является самым полным на территории Польши и иллюстрирует нашу сырьевую базу и синтез геологического строения Польши. Материал в экспозициях систематизирован, кроме выше приведенных выставок подготовлены также выставки, дающие возможность сравнительного изучения. К ним относятся палеозоологическая, минералогическая и петрографическая выставки. Эти последние заслуживают особого внимания, так как при их организации производился тщательный отбор выставочного материала и обращалось большое внимание на характер приводимых объяснений. При этом учитывалось, что выставка должна

носить научно-дидактический характер, так как она предназначена для широкого круга посетителей.

Геологический музей Геологического института посещают научные сотрудники различных учреждений страны и иностранцы, студенты, школьники и люди просто интересующиеся геологическими проблемами. Посетители, интересующиеся специальными проблемами, пользуются богатыми архивными материалами. Для заинвентаризированных в архиве коллекций составлены общие каталоги (авторский, возрастной, местностей, скважин и локализации на картах 1 : 100 000), а также детальные (стратиграфическо-палеонтологические, минералогические, петрографические).

Музей поддерживает связь с заграничными центрами, обменивается каталогами, образцами, принимает заграничных гостей, интересующихся музейными проблемами.

Геологический музей Геологического института, как и каждый современный музей естественного типа, соединяет в себе научные исследования с общественной дидактикой, в связи с чем в структуре Музея выделяется архивный отдел, занимающийся научной работой (научная обработка коллекций, научное коллекционирование, хранение, документирование и показ коллекции) и выставочный отдел, который путем организации постоянных и периодических выставок и сотрудничества со школой претворяет в жизнь самый важный принцип общественной дидактики — выработка у молодежи материалистического мировоззрения и патриотизма.

Zofia FIBICH

ROLE OF THE GEOLOGICAL MUSEUM IN THE GEOLOGICAL INSTITUTE IN THE LIGHT OF TASKS AND PROBLEMS OF NATURAL MUSEOLOGY

S u m m a r y

The Geological Museum of the Geological Institute is a scientific unit of the institute, and in its expositions „Mineral raw materials of Poland” and „Stratigraphy of Poland” it illustrates the main geological problems investigated in the institute.

Both conceptions and assumptions concerning the topics of the exhibitions have been established by K. Bohdanowicz and J. Czarnocki, being now a basis of the activity of the Museum. The geological material collected in the archival and exhibition departments belongs to the richest in Poland, illustrates the country's mineral basis and reflects the synthesis of the geological structure of Poland. The exhibition material is arranged systematically. In addition to the expositions mentioned above there are also expositions that allow the interested geologists to carry on comparative studies as well. Here belong: palaeozoological, mineralogical and petrographical exhibitions. Of particular interest is the petrographical exhibition, since here the scientific material has thoroughly and carefully been selected, and all explanations especially worked out. There is assumed that the exhibition ought to be of scientific-didactic character, having in view a wide circle of interested visitors.

The Geological Museum of the Geological Institute is visited by the scientific workers of a lot of home and abroad institutions, by students and pupils, as well as by all interested in geology. Visitors interested in specialistic geological problems have to their disposal the rich archival department, too. All collections listed in the

archival department have general catalogues (author's catalogue, age catalogue, locality catalogue, bore hole catalogue, and catalogue of location on a map to a scale of 1:100 000), and detailed catalogues (stratigraphic-palaeontological, mineralogical and petrographical ones).

The Museum is in contact with foreign centres, exchanges catalogues and specimens, invites foreign visitors interested in museology problems.

Like any other modern museum of natural type, the Geological Museum of the Geological Institute connects scientific research with social didactics. There are here: archival department dealing with scientific work (scientific elaboration of collections, scientific preservation, documenting and showing of collections), and exhibition department, where, by organizing both permanent and periodical exhibitions and by co-operating with schools, the most important principles of social didactics are realized, i.e. modelling of materialistic philosophy of life and patriotism of the young people.

TABLICA I

Fig. 1. Pałac Staszica — pierwsza siedziba Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie w 1919 r.

Staszic's palace — the first seat of the State Geological Institute in Warsaw in 1919

Fig. 2. Projekt opracowany przez prof. M. Lalewicza budynku Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie

Project of building of the State Geological Institute in Warsaw, worked out by prof. M. Lalewicz

Fig. 1

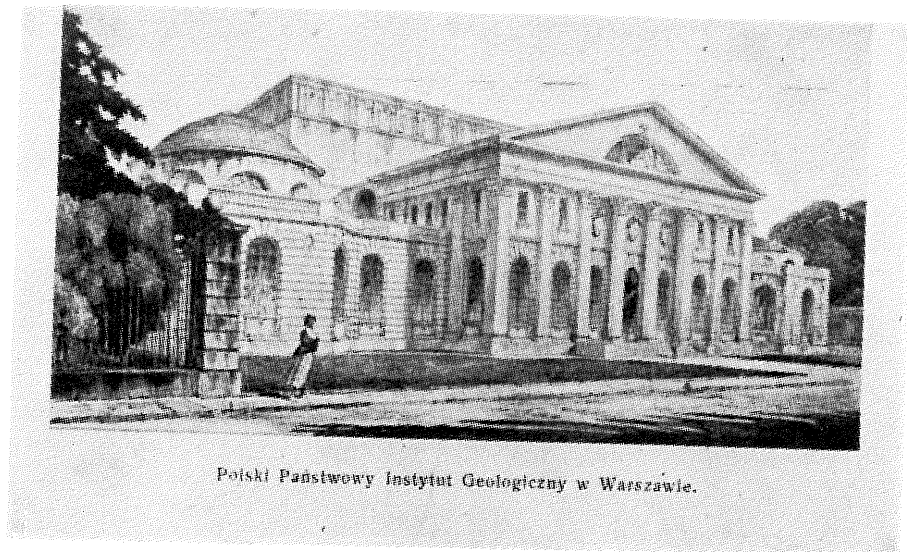

Fig. 2

Zofia FIBICH — Rola Muzeum Geologicznego IG na tle zadań i problemów muzealnictwa przyrodniczego

TABLICA II

Fig. 3. Widok ogólny Muzeum Geologicznego Instytutu Geologicznego w Warszawie — stan obecny
General view of the Museum of the Geological Institute in Warsaw — present-day state

Fig. 3

Zofia FIBICH — Rola Muzeum Geologicznego IG na tle zadań i problemów muzealnictwa przyrodniczego